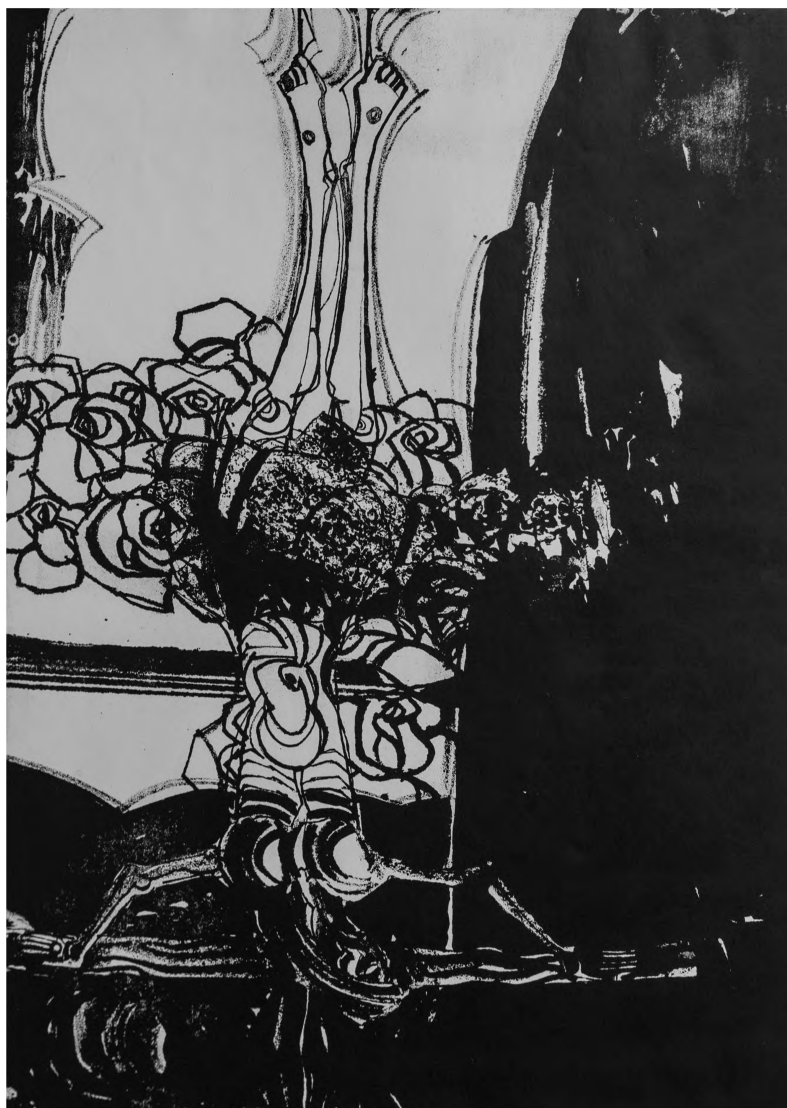

CSONGRÁDY BÉLA

„Szivárványkergetésre” jött a világra

Tizenhat esztendő telt már el halála óta, s még mindig nehéz múlt időben szólni Czinke Ferenc Munkácsy-díjas, érdemes és kiváló művésztől, Salgótarján és Pácin díszpolgáráról. Az idén lenne kilencvenéves s – mint van rá példa – akár aktív is lehetne grafikusként, festőként és közéleti emberként egyaránt. Neki hetvennégy év adatott, s bizony – mint egy interjúban fogalmazott – nem élt hiába. Megtette, ami képességeiből, sokoldalú talentumából, színes vibráló személyiségéből tellett. 1971-ben Lőránt Jánossal, salgótarjáni pályatársával, barátjával együtt mutatkozott be Besztercebányán. Annak a kiállításnak a katalógusában írta: „*»Szivárványkergetésre« születtem kis madonnafejű, ujjnyi visszerekkel ékített tündérlábúnak. ...Azóta a Göncölszekérről üzen álmaimban, mert művészetemben a gyermekkori emlékek, álomvilágok, a kenderszagú alázatból megmaradt népi csodák mégis tőle származnak. Csodálatos virágokat talált ki és öltögette kenyérkendőre – ezért válhatott a tisztaság forrásává, amelyből tenyérszámra ihatok hústón – hogy igazán magyar művészetet teremtek... Bár csak egyszer sikerülne! – hiszek benne, pedig a szivárvány csóvája mindig a másik dombon van! – de reggel mindig új álmokkal ébredve, csak elindulok, hogy egyszer elérjem. Ki tudja, megérem-e a lehetetlent?»*”

Egy bő negyedszázaddal később, a Palócföld 1999/3-as számában, a lap „Seregszámlá”-nak nevezett századvégi sorozatában viszont már azt nyilatkozta, hogy a sátoraljaújhelyi Kazinczy Ferenc Múzeumban – nem messze attól a bodroközi, Pácin melletti Nagyrozvány-Meszesketanyától, ahol 1926. november 4-én (más források szerint október 20-án) a világra jött – rendezett visszatekintő, ha úgy tetszik, retrospektív kiállítása az utolsónak tekinthető. „*»A tető majdnem kész a házon« ...most már valamennyi napot, amit megélhetek és minden rajzot, képet, amit készítek, ráadásnak, ajándéknak tekintek. Az pedig még szimbolikusnak is felfogható, hogy abban a régióban fejezem be a közönség előtti „leltárkészítést”, ahol születtem, ahol gyerekként a búbos kemencés, mestergerendás házban, a palatáblás elemi iskolában, a cselédsorban, a titkokkal teli természetközeli ősi világban meghatározó élményekben volt részem, ahonnan jó tanítóim és szüleim akarataiból kiválasztódtam, ahonnan indultam a pedagógus, illetve a művészi pályán... »*”

Rekviem a vizekért
(A Dornyay Béla Múzeum tulajdona, ltsz. 76. 16. 2.)

A tanyavilágból, apja zsellérsorsából tehetsége és szorgalma révén emelkedhetett ki, a „fényes szelek” röpitették beláthatatlan messzeségekbe, a Parnasszus csúcsaira. Sárospatakon járt református tanítóképzőbe, a Népi Kollégiumok Országos Szövetsége (a NÉKOSZ) tagjaként a Dési Huber Képzőművészeti Kollégium egyik alapítója volt. Rajztanári diplomát a Magyar Képzőművészeti Főiskolán szerzett, mesterének Szőnyi Istvánt, Jakuba Jánost és Marcall Györgyöt tudhatta. 1954 óta élt Nógrád megyében. Nézsán kezdett el tanítani, onnan került Zagyvarónára. 1960-tól 64-ig Derkovits-ösztöndíjban részesült. Salgótarjánban előbb a Madách, majd hosszú évekre a Bolyai gimnázium pedagógusa lett. 1964-ben a Római Magyar Akadémia ösztöndíjasa volt, 1972-ben ismét Itáliában, majd számos más európai országban is járt tanulmányúton. 1976-ban Magyarországot képviselte műveivel, önálló gyűjteményes anyagával a 37. Velencei Biennálén. Egyéni tárlatait szinte lehetetlen számba venni és ugyancsak nagyon sok csoportos kiállítás részese volt szűkebb és tágabb környezetében, de határainkon túl is.

Ars poeticáját az általa fémből, fából és üvegből készített „Városköszöntő” térplasztika – amelyet 1983-ban állítottak fel Salgótarján déli kapujában – talapzatába betonozta be, mintegy az utókornak szánt üzenetként: *„Grafikus vagyok, de reneszánszát érzem a teremlésemnek, amelyben elmosódnak a műfaji határok, hitem, hogy a ma élő művészek – kerítést, kaput, házat, árucsomagolást, oklevelet, bútort stb. – mindent kell terveznie, ez kell, hogy jellemezze, a képcsinálás nem elég. Mindenben a művészi tökélyt adni, és ez által igényessé tenni az emberiséget a szépen tartalmas életre.”*

E tiszteletet parancsoló komplex művészettelfogás ellenére, munkássága ismeretében azért lehet valamiféle sorrendet felállítani az általa művelt művészeti ágak, műfajok, tevékenységi formák között. A rézkarcok, a litográfiák, a fametszetek mestere volt elsősorban, de a vegyes technikával készült míves egyedi rajzok, olajfestmények, akvarellek, kollázsok, zsánerképek is szép számmal kötődnek a nevéhez. Művei tartalmi jellegzeteségeként a népművészet mint „tiszta forrás” hatása emelhető ki mindenekelőtt. *„A magyarokat mindig arról fogják megismerni, hogy külön lelkük van. Ez egy másfajta bokréta, más történelemmel, más nyelvvel, sajátos művészetével. Ezért bármennyire is szabadabb, experimentálisabb rajzokat csinálók, nálam is mindig megjelenik a néptől tanult világ, képeim szerkezetében a tengelykereszt – ami maga az ember, vertikális és horizontális egységben – dominál... A nemzeti hagyományok mindenképp megmaradnak. Arra vagyunk teremtve, hogy géneken keresztül feleljünk a világnak és a művészet csak a saját nyelvén tudja ezt megtenni”* – mondta tollba e sorok írójának a fentebb már idézett 1999-es interjújában. S e felfogás, kiegészítve, kiegészülve az általa ugyancsak következetesen képviselt hivatás- és küldetészereppel – *„hőmérőnek lenni egy nép hónaljában”* – valahol minden jelentősebb alkotásában – a *Bartók-sorozatban*, az *Édesanyám ikonjában*, a *Koskirályban*, a *Sajkódi estékben*, a *Radnóti eclogák-*

ban, a *Rekviem a vizekért*-ben, a *Bukott angyal*ban, a *Káin és Ábel*ben, a *Józsefet eladják*-ban, a *Medvetánc*ban, a *Veritas theatri*ban – tetten érhető.

Jó néhány könyvet illusztrált, illetve szerkesztett is. Az 1948-ban Sárospatakra, a régi megyeháza épületébe készített gipsz Kossuth-portréját 1998-ban öntötték bronzba. Első és második világháborús emlékművét Pácinban állították fel 1994-ben. Salgótarjánban, Nógrádgyárdonyban, Tihanyban, a finnországi Kuopio városában muráliák, pannók is őrzik a keze nyomát.

Nemcsak a rajzkészlettel, a karctúvel, az ecsettel bánt kivételes módon. Remekül, a magyar nyelv szépségeit, árnyalatait széles skálán alkalmazva fogalmazott, írt novellákat, tanulmányokat, glosszákat és előszókkal verseket is. A lírai művek ugyancsak talentumos szerzőt igazolnak. Hogy miként bánt a szavakkal, arra példaként egyik írását idézzük, amelyet szabadvers- és kötött versformába is öntött. Az előbbinek *Tél* a címe, s így hangzik utolsó négy sora: „... *mondják, sétatíkála a halál / tajtéket habzó paripákon / jaj mire virradtunk / európai boldog menedékünk!*” Az utóbbi változatban *Téli vers* címmel a következőket vetette papírra: „*Suttogják – erre tart tán a Halál. / Éj-lova patái szívünkön dübögnek. / Jaj! mire virrad fel / európai boldog menedékünk!*”

Tihanyi mesék címmel 1990-ben könyve jelent meg, amelyet rajongva szeretett unokái szórakoztatására, okulására szánt elsősorban, de mindenki más is élvezettel forgathatja. A Balaton – konkrétan a félsziget – egyébként is kedvenc tartózkodási helye lett nyugállományba vonulása, a rendszeres tanítás megszűnte után. Hosszú évtizedeken állt, ült a katedrán, az ő esetében a művészet és a pedagógia szó szerint szerves egységet alkotott. Se szeri, se száma azon tanítványainak, akiknek – tanórán, szakkörben, műteremben – sikerrel adta tovább a műalkotás folyamatában szerzett tapasztalatait. Egy országossá lett kezdeményezés is fűződik a nevéhez: a hatékonyabb művészetoktatás, -népszerűsítés érdekében a Bolyai János Gimnáziumban 1967-ben – máig működő – iskolagalériát alapított, amelyet javaslatára Derkovits Gyuláról neveztek el. Persze tanított „nemcsak középiskolás fokon”: a sárospataki alma matere főiskolai tanári címmel is megtisztelte. Ugyancsak joggal tartották népművelőnek, ezernyi felnőtkeknek szánt előadásának hallgatósága ihletett, élvezetes, klasszikus műveltségre alapozott mondanója által fedezte fel a valóság esztétikai értékeit. Aktív, fáradhatatlan volt a közéletben is, megannyi szervezetnek, közösségnek (többek között a Magyar Képző- és Iparművészek Szövetségének, a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének, az UNESCO Nemzetközi Képzőművészeti Szövetségének) volt tagja, vezetője. Csaknem négy évtizeden át töltötte be a Nógrád megyei képzőművész-csoport titkári tisztségét. Figyeltek szavára, merthogy minden lényeges társadalmi kérdésben volt határozott támogató, illetve kritikai véleménye és nem utolsósorban átlagon felüli szervezőkészséggel is rendelkezett. Ahogyan mostanság mondanánk: kitűnő menedzser is volt. A tűznél, amit – kétségkívül jó helyi és országos kapcsolattrendszerét kihasználva – csiholt, sokan mások is melegedtek.

*Paróczai Gergely emlékezetére
(A Dornyay Béla Múzeum tulajdona, ltsz. 89. 2.)*

Az 1954-ben útjára indított megyei folyóirat, a Palócföld szellemi műhelyében sokáig az egyik meghatározó, markáns arcú szerkesztőként munkálkodott. Feljegyzések szerint a Palócföldnek is szerepe volt abban, hogy a megyeszékhelyre került, mert az illetékesek sokat vártak tőle a szerkesztésben, a művészeti élet megpezsztítésében. Salgótarjában a tűzhelygyár – amelyhez éveken át alkotói szerződés kötötte – támogatására alapozva szervezte meg és vezette a nyári zománcművészeti tábort, amely alaposan túlélte kezdeményezőjét. Balatonfüreden a szakszervezet keretében MSZOSZ-galériát hozott létre kortárs alkotók műveiből.

Megszámlálhatatlan számú baráti kör vette körül, helyiek közül talán leginkább a nagy generációt alkotó Csík Pál, Horváth István, Iványi Ödön, Kerekes László, Kojnok Nándor, Lóránt János, Paróczai Gergely és az akkoriban már Budapesten élő Gerelyes Endre állt legközelebb hozzá. Sajnos valamennyien Kháron ladikján hajóznak már évek óta. S azok közül is a legtöbben közülük soroltatnak már, akik éppen az ő kérésére tették le névjegyüket a városban. Ilyen volt Somogyi József szobrászművész is, akinek az alkotása mindmáig meghatározó jelleggel ékesíti a tarjáni Fő teret.

„Sokan mondják, hogy sokat vállalsz magadra. De hát egyszer majd eljön az az idő, mikor már nem vállalhatok magamra, mert már nem leszek. De addig, amíg vagyok, addig – hogy úgy mondjam – égés nélkül nem lesz meleg az ember. Hát mi zsarátnokként élünk itt, olyan tűzként, ami a sötétben is kell, hogy világítson. És ha ezt hisszük magunkról, akkor azt hisszük, hogy prófétának születünk. Ha pedig ezt hisszük, akkor van boldogság az életünkben, akkor érdemes élni.” E mondatok 1986. november 25-én, hatvanéves születésnapja alkalmából hangzottak el a Petőfi Rádióban Tóth Gabriella kérdéseire válaszolva. S aztán még következett tizennégy ugyancsak dolgos esztendő, amely során számos színe fénylett még fel annak a bizonyos szivárványnak, a hátrahagyott jeleknek... 2000. november 23-a hajnala azonban váratlanul pontot tett nemcsak egy ember élete, hanem egy sokoldalú művész alkotómunkája végére is.

2006-ban, amikor Czinke Ferenc nyolcvanéves lett volna, Salgótarjában emlékévként vették számba szellemi örökségét. A megemlékezés-sorozat egyik kiemelkedő eseménye a múzeumban megrendezett kiállítás volt, amelyet Bereczky Loránd művészettörténész, a Nemzeti Galéria akkori főigazgatója nyitott meg, mondván – többek között – az alábbiakat: *„Munkássága nemcsak egyéniségéről, de az azon keresztül bemutatott korról is tükröt tár a közönség elé... Rá kell döbbernünk, hogy még nagyon sok felfedeznivalónk van életművében. Jelentőségét közkinccsé tenni a magyar kulturális közéletben, ez a mi feladatunk...”* Ekkor mutatták be a H. Szilasi Ágota és Kovács Bodor Sándor által 1990-ben készített *Hitem a művészet* című portréfilmet is. Rendeztek emlékkiállítást tanítványai is a Bolyai gimnázium Czinke Ferenc által alapított iskolagalériájában. A városházán természet neveztek el róla, s ugyancsak nagy jelentőségű – marandó nyomot hagyott – rendezvény volt az emléktábla elhelyezése is annak a Szerpentin u. 37. sz. háznak a falára, amelynek műteremlakásában

harmincöt évig élt a művész. A sírjánál koszorúzási ünnepségre került sor, a Praznovszky Mihály főszerkesztette Palócföldben pedig több mint ötven oldalon emlékeztek rá...

Alkotásai – a magángyűjteményeken kívül – főképpen a Magyar Nemzeti Galériában és a salgótarjáni Dornyay Béla Múzeumban található meg. Az utóbbiakból a közelmúltban – a kilencvenedik születésnap tiszteletére – rendeztek kamarakiállítást. A pácini Magóchy-kastélyban még Czinke Ferenc életében galériát nyitottak művei számára.

Egész életműve – ahogyan ő szerette volt mondogatni – egy „*veszőkösárban*” van, s a „*forgácsok is számitanak... A gyalogutak is a deres legelőn.*” Egyik legjobb barátja, „testvére”, Baranyi Ferenc *Bukott angyal* című Czinke-grafikáról írt verse immár másfél évtizede elsősorban a művészre vonatkozik: „*Zuhanva válik emberré az angyal / és legnagyobb győzelmét így aratja, / amikor végre szabad akarattal / a földhözkööttséget elfogadja.*”

FILÓ MARIANN

elbocsátó szép

kérdezd meg tőlem
hogyan tudok így zuhanni
és közben a Nagy Göncöllé
simogatni vissza az anyajegyeidet

te is érzed már ahogy dübörög
messze tőlünk a jégzajlás
amit régen úgy szerettünk
meglátni egymás szembogarában

hány elektronra hasítanak
még minket a tőmondatok?

ilyesmi hát a légszomj hogy
hátha nem képzelsz többé
világokat a kezeim közé amióta
csikkekben oltod el az indulataidat

amióta észrevétlenül csordulsz
búvópatakká amíg én végigájulok
a bolygóidegeden és a szegycsontodba
szűkülök össze

mennyire határol el kettőnket most
egy szívburok?